

Bir Parkın Peyzaj Erişilebilirliği Açısından İrdelenmesi; Çorum/Bosna Parkı Örneği

Burçin YILMAZ

Aysel USLU*

Pelin ŞAHİN KÖRMEÇLİ

Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara, Türkiye

*Sorumlu Yazar:

E-posta:uslu@agri.ankara.edu.tr

Geliş Tarihi: 08 Ekim 2017

Kabul Tarihi: 13 Aralık 2017

Özet

Kentler engelli, yaşlı ya da her türlü birey düşünülerek tasarlanmalıdır. Bireyler mekânlara kimseye ihtiyaç duymadan erişebilmeli ve toplumda sosyal uyumu teşvik edecek mekânlar yaratılmalıdır. Toplumdaki farklı yeteneklere sahip tüm bireylerin özgür ve rahat bir şekilde tasarlanan mekânlar erişilebilir peyzajlardır. Bireyler arasında ayırıcı gözetmeksizin, tüm kullanıcıların eşit bir şekilde kullanabileceği ürünlerin tasarlanması ‘peyzaj erişilebilirliği’ kavramının temelini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, ‘peyzaj erişilebilirliği’ kavramının peyzaj mimarlığında nasıl uygulanması gerektiği araştırılmıştır. Çalışılan park örneğinde; alana ulaşım olanakları, yapısal ve bitkisel materyalin standartlara göre uygunluk durumu değerlendirilerek alanın evrensel tasarım ilkelerine göre analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Evrensel Tasarım, Herkes İçin Tasarım, Peyzaj Erişilebilirliği, Bosna Parkı, Çorum

GİRİŞ

Engelli bireylerin sosyal hayatta diğer engeli olmayan, genç, yaşlı bireylerle bir arada vakit geçirmeleri ve bu mekânda üretken bireyler olarak toplumla bütünleşmelerinin sağlanması, sosyal-hukuk devleti anlayışının bir gereğidir. Herkes için eşit hayat standardının sağlanmasının temel şartı ise hizmet ve bilgi sunumunun ulaşılabilir ve erişilebilir olmasıdır.

Günümüzde engelli bireylerin sayısı giderek artmaktadır. İstatistiklere engelli oranı 2010 yılı dünya nüfusu tahminlerine göre dünya nüfusunun yaklaşık %15’i olan 1 milyara ulaşmıştır [1]. Türkiye’de ise Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü işbirliği ile gerçekleştirilen 2002 yılı Türkiye Özürlüler Araştırması sonuçlarına göre, engelli nüfusunun oranı % 12.29 olarak belirlenmiştir [2]. Bu orana bakıldığında yapı çevredekı fiziksel engeller hala pek çok engelli bireyin, toplumsal hataya katılımını sınırlandırmaktadır. Türkiye’de erişilebilirlik kavramı ilk 1997 yılında 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yapılarak 3194 sayılı İmar Kanunu’nun Ek 1’nci maddesinde “Fiziksel çevrenin engelliler için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılar da Türk Standartları Enstitüsü’nün (TSE) ilgili standartlarına uyulması zorunludur.” maddesi ile yapılmış altyapı alanlarında ve yapılar da ulaşılabilirlik ilgili kurum ve ilgili kurum ve kuruluşlarca uygulanması hüküm altına alınmıştır [3]. Erişilebilirlik İmar Mevzuatının 3194 sayılı maddesine göre binalarda ve açık alanlarda TSE’nin standartlarına göre önlemlerin alınması, ilgili kamu kurumlar ve yönetimler için yükümlülüktür.

Engelli bireylerin sahip olduğu güçlüklerin önüne geçmek için tüm bireylerin topluma katılımı şarttır. Bu kapsamda engellilikle ilgili farklı tanımların da irdelenmesi gereklidir. Engellilikle ilgili çok farklı tanımlamalar (sakat, özürlü vb.) kullanılmaktadır Dünya Sağlık Örgütü (WHO) engelliliği, “kişiden ya da bir bütün olarak vücuttan beklenen davranışlar, yetenekler ve görevler olarak ifade edilen normal aktivitelerin yerine getirilmesindeki eksiklik ya da sınırlılık” olarak tanımlamaktadır [4]. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun İnsan Hakları Bildirgesine ek 09.12.1975 tarihli 3447 sayılı kararı ile “Sakat Kişilerin

Hakları Bildirisi” yayımlanmıştır. Bu bildirin 1. maddesine göre “Kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendine yapması gereken işleri, (bedensel ya da sonradan olma) herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlara sakat denir” ifadesine yer verilmiştir [5]. 2005 yılından yayımlanan 5378 sayılı Özürlüler Kanunu’ndaki tanımlamaya göre engellilik “doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi sebebiyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve koruma, bakım rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” olarak belirtilmiştir.

Kentlerimizde sadece engelliler için değil, tüm bireyler için mekânsal engeller bulunmaktadır. Kentel mekânlarda herkesin yaşanabilirlik düzeyinin yükseltilmesi, bu mekânların erişilebilir hale getirilmesi ile doğrudan ilgilidir. Bu nedenle toplumsal ve fiziksel çevre, planlama ve tasarım aşamasından itibaren, tüm insanların kullanım ve erişilebilirlik gereksinimlerini karşılayacak biçimde düzenlenmelidir. Bu kapsamda geliştirilen “evrensel tasarım”, “herkes için tasarım” ya da “peyzaj erişilebilirliği” olarak da adlandırılan kavram ilk kez 1980’li yılların ortasında Mimar Ronald L. Mace tarafından, rampa gereksinimini ortadan kaldırmak, basamaksız girişler düzenlemek, ayarlanabilir yükseklikte mutfak tezgâhı kullanmak gibi çözümler ortaya koymak anlayışı ile ortaya çıkmıştır [6]. Evrensel tasarım, her durumda ve herkese eşit, erişilebilir ve kullanılabilir çevre, mekân yapı elemanı, ekipman ve ürün sunması bakımından diğer tasarımlardan farklıdır [7]. Tüm insanlara yönelik, uyarlama ve özel tasarıma ihtiyaç duymayan ürün ve çevre tasarımı olarak tanımlanan evrensel tasarım[8]; fonksiyonellik, güvenlik (çevrenin tehlike ve risklerinden koruma) ve amaca uygunluk olarak da ifade edilmektedir [9]. 1996 yılında North Carolina State Üniversitesi’nde Evrensel Tasarım Merkezi (The Center for Universal Design) ismini alan merkez, 1997 yılında “evrensel tasarım” kavramını anlaşılır kılmak ve yol gösterici olmak için yayınladığı 7 ilke aşağıdaki gibidir [10]:

1. Eşit kullanım
2. Kullanımda esneklik
3. Sadelik/yalnlık

4. Algılanabilir bilgi
5. Hatalara Tolerans
6. Düşük fiziksel çaba
7. Mekân ve Kullanım İçin Yer ve Boyut

Bu çalışmanın amacı; "peyzaj erişilebilirliği" kavramını bir park örneğinde irdelemektir. Seçilen park örneğinde peyzaj erişilebilirliği kavramının peyzaj mimarlığında nasıl uygulanması gerektiği araştırılmıştır. Park; konumu, ulaşım olanakları ve işlevler, donatılar (işaret levhaları, aydınlatma, bank vb.) ile bitkisel tasarım açısından irdelenmiştir. Parkta yer alan tüm işlevlerin (oyun alanı, dinlenme, yürüme mekânları vb.) ile donatı ve bitkisel materyali evrensel tasarım ilkelerine göre değerlendirilmektedir.

MATERYAL ve YÖNTEM

Materyal

Evrensel tasarım kapsamında yapılan çeşitli plan ve projeler, yurt dışında engellilere yönelik mekân kullanımıyla ilgili standartlar, Türkiye Standartlar Enstitüsü tarafından engelliler için yayınlanan standartlar, konuyla ilgili araştırmalar, makaleler, tezler çalışmanın ana materyalini oluşturmaktadır.

Çalışma alanı olarak Çorum ilinin merkezinde Mimar Sinan mahallesinde yer alan Bosna Parkı seçilmiştir. 57.000 m² alana sahip Bosna Parkı Mimar Sinan ve Gülalibey Mahalleleri tarafından oldukça yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Çalışma alanı ve alanın 7 adet giriş noktaları (A,B,C,D,E,F,G) Şekil 1'de gösterilmektedir.

Yöntem

Araştırmanın hedefine ulaşılabilmesi için sorunların ve sorunlu alanların saptanması kriterlerin belirlenmesi ve çözüm önerilerinin ortaya konulması gerekmektedir. Çalışmanın ilk aşamasını oluşturan literatür araştırmasında; evrensel tasarım kavramları, engellilik tanımları, türleri, kentsel mekânlarda evrensel tasarım adına çıkarılmış yasalar araştırılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda Çorum kenti Bosna Parkı ulaşımı, yapısal ve bitkisel peyzaj tasarımı açısından irdelenmiştir. Ölçü kriterinin değerlendirmesinde, "Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler El Kitabı ve Evrensel Standartlar Kılavuzu" 'ndan yararlanılmıştır [6]. Çorum kenti Bosna Parkı evrensel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilerek peyzaj erişilebilirliği açısından uygunluk durumu analiz edilmiştir.

Şekil 1. Çalışma alanı-Bosna Parkı, Çorum

Bosna Parkı'nın Peyzaj Erişilebilirliği Açısından İrdelemesi

Ulaşım durumu

Alanın yakın çevresinde beş adet otobüs durağı bulunmaktadır. Duraklara erişimde rampası olmayan yüksek kaldırım taşları dikkat çekmektedir. Şekil 2'de görülen D durağında şeffaf malzeme kullanılmış bu da gelen araçların kolayca görülebilmesini sağlamıştır, fakat bu malzeme görme engelliler için tehlike oluşturmaktadır. Bu tür duraklara saydam yüzeyin yerden 1,5 m yukarısına 14-16 cm kalınlıkta parlak renkli bir şerit yapıştırılmalıdır. Durakta güzergâh belirten herhangi bir bilgilendirme levhası bulunmamaktadır. 1-1,7 m arasında bir yükseklikte bilgilendirme levhası asılmalı ve mümkünse aydınlatılmalıdır. Zihinsel özürülüler dikkate alınarak bilgilendirme levhasında semboller ve resimli anlatımlar kullanılabilir. Duraklarda özürülüler için oturma bankı ve bankın uygun yerlerinde tutunma barları olmalıdır. Engellilerin toplu taşıma araçlarına engelsiz ve başkalarına ihtiyaç duymadan inip binebilmeleri için otobüsün alt basamağı ile kaldırım aynı seviyede bulunmalı veya otomatik rampalı girişler yer almalıdır.

Şekil 2. Bosna Parkı D durağı

Kaldırımlar ve yaya yolları

Kaldırımlar üzerinde yürüten veya tekerlekli sandalye kullanan herkese güvenli ve rahat erişim sağlamalıdır. Engelsiz bir yaya kaldırımı en az 1,5 m, ideal olarak 2 m genişlikte olmalıdır. Çalışma alanının çevresini kaplayan kaldırım tekerlekli sandalye kullananların rahatça geçebileceği genişliktedir (Şekil 3).

Şekil 3. Bosna Parkı çevresindeki kaldırımdan bir görünüş

Alan çevresinde bulunan kot farklılıkları tekerlekli sandalye kullanıcılarının alana ulaşımını kısıtlamaktadır. Kaldırım yüksekliği 3-15 cm arasında olmalıdır. Mevcut kaldırımların döşemelerinde yapılacak bakım ve onarım çalışmalarında, 15 cm yükseklik sınırı aşılmamalı, kaldırım yükseltilmemelidir. Ayrıca park çevresinde tekerlekli sandalye kullanıcılarının kaldırıma çıkış yapabilecekleri yalnızca iki nokta bulunmaktadır. Bu rampaların birincisi onarılmamış kaldırım taşlarının bulunduğu Şekil 4'de görüldüğü gibi tekerlekli sandalye kullanmayan insanların dahi geçişlerinde zorluk yaşayabilecekleri bir kaldırım rampasıdır. Diğer rampa ise parkın D girişinde düşük bordür kullanılarak oluşturulmuştur (Şekil 5).

Şekil 4. Bosna Parkı A girişi önü kaldırım rampası

Şekil 5. Bosna Parkı D girişi önü kaldırım rampası

Kaldırımdan inişte düz rampalar tekerlekli sandalyedeki insanların hareketini kolaylaştırırken görme engelliler için tehlikeye neden olmaktadır. Bu nedenle mutlaka zeminde doku değişikliği yapılmalıdır. Kaldırım yüzeyinde yer yer asfalt veya renkli karo taşı kullanılmıştır. Karo taşı hem uzun süre dayanımından hem de üzerinde yapılan desenler sayesinde kayganlığı azaltılarak park zeminlerinde çokça tercih edilmektedir. Kaymaz nitelikteki bu taşlar engellilerin sandalye tekerlerinin sıkışmasını önlemek için bitişik ve boşluksuz olmalıdır.

Alan çevresinde kaldırım boyunca elektrik, aydınlatma, trafik işaret direkleri ve çeşitli donatı elemanları bulunmaktadır (Şekil 6). Bunların görme engelliler tarafından fark edilebilmesi için kaldırım kotundan 10 cm yükseklikteki bir platform üzerine yerleştirilmelidir. Ayrıca yaya kaldırımı boyunca en az 75 cm en çok 120 cm genişliğinde bir şerit içinde düzgün olarak yer almalıdır. Görme engelli bireyler için yollardaki zemin üç farklı malzeme ile kaplanmalıdır. Engel içermediğini ifade eden 'yürüme bölgesi' beton plakla, yakında engel olduğunu ifade eden 'dikkat bölgesi' granitle, bir kesişme, kapı veya merdivene yaklaşıldığını ifade eden 'ikaz bölgesi' ise bazalt plakla kaplanmalıdır. Park içerisindeki yaya yollarında iki farklı döşeme kaplaması kullanılmıştır. Genel olarak beton plak kullanılırken su yüzeyi geçişleri granit ile kaplanmıştır (Şekil 6). Bu açıdan görme engelliler için yürüme yolları kısmen uygundur.

Şekil 6. Bosna Parkı A girişi önu kaldırım rampası

Şekil 8. Bosna Parkı G girişi rampa eğimi

Görme engellileri yönlendirecek yaya yollarında bir tür çizgili kodlama yapılabilmesi için hissedilebilir zemin kaplamaları kullanılmalıdır. Renkli kodlama, yaşlılık nedeniyle unutkanlık problemi olan kişilere ya da herhangi bir nedenle hafıza kaybı yaşayan kişilere faydalı olabilir. Çalışma alanında engellileri uyarıcı bir zemin kaplama materyali bulunmadığı görülmektedir. Hissedilebilir yüzeyler, görme özürülülerin ayakkabı tabanından hissedebilecekleri çıkıntıda veya yükseklikte olmalıdır. Yaklaşık 5 mm yükseklikteki bir profile sahip kabartmalar neredeyse tüm görme özürülüler tarafından algılanabilmekte ve bu hissedilebilir yüzeyler diğer yayalar için bir soruna neden olmamaktadır. Yüzeyin diğer yayalara, özellikle yürüyebilen engellilere ve tekerlekli sandalye kullanıcılarına sorun çıkaracak kadar iri kabartma olmamasına dikkat edilmelidir. Görme engellilerin çoğu kısmi görüşe sahip olduğundan, kabartma yüzeyi çevresiyle zıt renklerde ve fark edilir renk tonlarında olmalıdır.

Rampalar, Korkuluklar ve Merdivenler

Rampaların yaya yolları ve merdivenlerle bütünleştirilmesi engellilerin herkesle aynı yolu izleyebilmesi açısından önem taşımaktadır. Bosna Parkı'nın yedi adet girişinde de merdiven ve rampa çözümleri yapılmıştır. Şekil 7'de D girişinde uygulanan rampa ve basamak çözümleri gösterilmektedir.

Şekil 7. Bosna Parkı D girişi

Sürücü gücü ile hareket eden tekerlekli sandalyeler hesaba katılarak rampa eğimleri mümkünse % 5 'ten fazla olmamalıdır. Çalışma alanında G girişinde uygulanan rampanın % 5 eğimden daha fazla olduğu görülmektedir (Şekil 8).

Çalışma alanının hem girişlerinde hem de içerisinde bulunan kot farklılıkları merdivenin yanı sıra rampa ile çözüme kavuşturulmuştur (Şekil 9). Ancak bu rampaların yürümekte zorluk çekenler ve tekerlekli sandalye kullanıcıları için her iki yanında sürekli olarak iki ayrı yükseklikte korkuluklar bulunmalıdır. Alçak olan korkuluklar, çocuklar ve tekerlekli sandalyeliler için, yüksek olan korkuluklar ise yürüyebilir ancak güçlük çekenler için kullanılabilir. Korkuluklar kolayca kavranabilir şekilde ve yere veya duvara yük taşıyabilecek biçimde sabitlenmiş olmalıdır.

Şekil 9. Park içerisindeki kot farklılıkları basamak ve rampa çözümleri

Merdivenler basamak yüksekliği ve genişliği açısından TSE'ye uygun (Şekil 10). Buna göre basamak yüksekliği maksimum 15 cm, basamak genişliği ise en az 30 cm olmalıdır. Ayrıca, merdivende yer alan basamak gruplarında, basamaklar arasında yükseklik farkı olmamalı, bütün basamaklar eşit yükseklikte olmalıdır. Merdivende çift taraflı korkuluk yer almalıdır. Görme engelli kişilerin merdivenleri bulabilmeleri ve algılayabilmeleri için hissedilebilir kabartmalı yüzeylerden yararlanılmalıdır. Hissedilebilir yüzey, ilk basamaktan hemen önce, sahanlıklarda ve merdiven bitiminde merdiven genişliği kadar boşluktan sonra yer almalıdır. Hissedilebilir yüzey en az 60 cm genişliğinde ve renk/doku bakımından farklı ve algılanabilir olmalıdır. Basamak ve rıhtlar ayrı renkte gösterilmelidir. Basamak ucunda 2,5 cm eninde koruyucu kaymaz bir şerit bulunmalı, koruyucu malzeme, takılıp düşmeyi önleyecek, çıkıntı yapmayacak, basamak yüzeyi ile düz olacak şekilde monte edilmelidir. Merdivenlerin başlangıcında ve sonunda görme özürülüler için 120 cm uzunluğunda düz ve değişik dokuda kaplama malzemesi ile döşenmiş sahanlık olmalıdır.

Şekil 10. Bosna Parkı merdiven çözümleri

Kavşaklar - Yaya geçitleri

Kavşak ve yaya geçitleri özellikle tekerlekli sandalye kullanıcıları ve görme engelliler için oldukça tehlikelidir. Kavşak çevresindeki kaldırımlarda düşük bordürler tekerlekli

sandalye kullanıcılarına büyük kolaylık sağlayacağından, bunlar bütün yaya kavşaklarında yaygınlaştırılmalıdır. Düşük bordür en az 2 m genişliğinde olmalıdır. Düşük kenarların yürüme yolu üzerinde bulunması durumunda görme engellilere yardım amacıyla 1,2 m mesafede çevreyle zıtlık oluşturan renklerde hissedilebilir yüzey hazırlanmalıdır. Bu sayede görme engelli yayaya bir yola yaklaşmakta olduğu bildirilmiş olacaktır. Yaya geçitlerine kullanılan kaplama malzemeleri kaymayı önleyici, her türlü fiziksel koşullara karşı dayanıklı malzemeden olmalıdır. Taşıt yoluna çizilen çizgiler (Zebra Çizgileri) sabit ve kalıcı malzeme ile yapılmalı ve iyi belirtilmelidir.

Kontrolsüz hemzemin yaya geçitleri bulunan alanda yol yüzeyi, kaldırım ile aynı seviyeye getirilerek, hem taşıtların hız kesmeleri sağlanmalı, hem de özürli yayaların karşıya geçişleri kolaylaştırılmalıdır. Kontrollü geçişlerde, sesli veya kabartmalı işaretler yoluyla görme engelli yayalara yardım sağlanabilir. Buna örnek olarak İngiltere’de yaygın şekilde kullanılan, yol boş olduğunda sesli sinyal vererek ve dönen ışıklı aparatıyla görsel uyarı sağlayarak geçişi kolaylaştıran ‘bleep&sweep’ adı verilen işaretler ve sesli uyarı sistemleri verilebilir [11]. Güvenli geçiş süresini uzatabilecek elektronik sistemler geliştirilmiş ve bu sistemler engeli bulunmayan insanlar kadar hızlı hareket edemeyen engellilere yardımcı olabilecektir. Çalışma alanında park giriş noktalarında belirlenmiş bir yaya geçidi söz konusu değildir. Şekil 11’de görüldüğü gibi G girişinde yayalar için ayrılmış bir alan bulunmamaktadır.

Şekil 11. Bosna Parkı G girişine ulaşmaya çalışan insanlar

Donatılar, İşaret ve levhalar

Uluslararası standartlarda, emniyet ve güvenlik için yeşil/ beyaz, uyarı ve tehlike riski için sarı/siyah, durma tehlike ve acil durumları bildirmek için kırmızı/beyaz, bilgilendirme için mavi/beyaz renkleri belirlenmiştir. İşaretlerde uluslararası semboller görme engellilere yönelik dokunsal okuma için kabartmalı levhalar ve az gören kişiler içinde iri puntolu yazı karakteriyle yazılmış levhalar kullanılmalıdır. Park alanında herhangi bir yönlendirme veya bilgilendirmeye yönelik bir levha görmek söz konusu değildir. İşaret ve levhalar basit ve açık semboller içermeli, zemini ile zıt renkte olmalıdır.

Aydınlatma elemanı

Aydınlatma elemanlarının yerden yüksekliği en az 210 cm olmalıdır. Az gören engellilerin ve yaşlıların yetersiz aydınlatılmış alanlarda görme problemi yaşamaktadırlar. Bosna parkına baktığımızda yaya yolları, oturma alanları ve alanda tehlike arz edecek rampa ve merdiven başlarında yeterli sayıda aydınlatma elemanı kullanılarak parkın genelini tam olarak aydınlatılması sağlanmıştır (Şekil 12). Birbiri ile bağlantılı alanların veya yüzeylerin farklı şiddette aydınlatılması, göz kamaştırıcı ışık görme engelliler ve yaşlılar için engeldir. Çoğu aydınlatma standartları normal yetişkin bir bireyin göz seviyesine göre tasarlanır. Fakat tekerlekli sandalye kullananların göz seviyesi ile ilgili antropometri dikkate alınmalıdır.

Şekil 12. Parkta kullanılan aydınlatma elemanı

Çöp kutuları

Alandaki çöp kutuları yayaların hareketlerini kısıtlamayacak şekilde yaya yolu kenarında konumlandırılmıştır. Yüksekliği en az 90 cm en çok 120 cm olması gereken çöp kutularının standartlara uygun olduğu görülmektedir (Şekil 13). Çöp kutularının zıt renkler kullanılarak daha belirgin ve kolay algılanabilir hale getirilmesi görme engelli yayalar için fayda sağlayacaktır.

Şekil 13. Parkta kullanılan çöp kutuları

Çeşmeler

Parkın belirli noktalarında çeşme bulunmaktadır. Bu çeşmelerin ağızları 90 cm yüksektedir (Şekil 14). Bu yükseklik hem tekerlekli sandalye kullanıcıları hem de engeli bulunmayan insanlar tarafından rahatça kullanılabilir uygunlukta bulunmaktadır.

Şekil 14. Parkta kullanılan çeşme modeli

Oturma birimleri

Oturma birimleri tasarlanırken önemli olan farklı kullanıcı gruplarının gereksinimlerine cevap vererek, kullanıcıların ayrı tutulmadan ve izole edilmeden yararlanmalarını sağlamaktır. Oturma birimlerinin olduğu yerlerde tekerlekli sandalye kullananların da yaşayabileceği biçimde 0.75 m x 1.20 m ölçüsünde yatay bir serbest alan sağlanmalıdır. Bu oturma yerine yaklaşım ulaşılabilir bir yaya yolundan olmalıdır. Kullanıcıların bir kısmı oturma ve kalkma sırasında kol dayama yerlerine gereksinim duymaktadırlar. Aynı şekilde, tekerlekli sandalye kullanıcıları da, gerek tek başlarına, gerekse bir grupla birlikte oturabileceği, dinlenebileceği ve paketlerini koyabilecekleri alanlara gereksinim duymaktadırlar. Park alanındaki oturma elemanları yaya yollarında yol boyunca uygun aralıklarda konumlandırılmıştır. Ancak bazı banklar oldukça bakımsız ve kullanılamaz durumdadır (Şekil 15).

Şekil 15. Parkta bulunan bazı oturma birimleri

Parktaki bir diğer oturma elemanı ise kameriyelerdir (Şekil 16). Bunlar yaya yolu ile aynı kotta olmadığı için tekerlekli sandalye kullanıcıları bu alanları kullanırken zorluk çekmektedir.

Şekil 16. Parkta bulunan kameriyeler

Ticari birimler

Bosna Parkı'nda bulunan kafeye ulaşımında çevresinde bulunan yaya yollarıyla aynı kotta olması tekerlekli sandalye kullanıcılarının bu alana rahatça erişebilmesini sağlamakta, fakat su yüzeyi geçişleri bu kullanıcılar için yeterli genişlikte olmaması ve korkuluk bulunmaması nedeniyle tehlike arz etmektedir. Yine bu bölgede uyarıcı hissedilebilir zemin kaplaması olmayışı görme engelliler için sorun yaratmaktadır (Şekil 17). Kafede bulunan masa ve sandalyeler oldukça elverişsiz paslanmış ve kullanılamaz durumdadır. Burada kullanılacak olan masaların %5'i tekerlekli sandalye kullanıcıları için ayrılmalıdır. Bu masalar tekerlekli sandalye kullanıcıları için 70 cm yüksekliğinde, 50 cm derinliğinde ve 60 cm genişliğinde olmalıdır. Masalar arasındaki mesafe tekerlekli sandalye geçişine izin verecek genişlikte, en az 130 cm açıklık olmalıdır. Masa alt boşluğunun tekerlekli sandalyenin altına girebilecek şekilde olmalı masa alt yüksekliği en az 68,5 cm olan masalar tercih edilmelidir.

Şekil 17. Bosna parkı kafe çevresi su yüzeyi geçişi

Tuvaletler

Parkta yer alan tuvaletlere kolaylıkla ulaşım sağlanabilmektedir (Şekil 18). Ancak tuvaletin içi tekerlekli sandalye kullanıcıları dikkate alınmadan tasarlanmıştır. Bay ve bayan tuvaletlerinde birer kabin tekerlekli sandalyeli bireylerin ihtiyaçlarına uygun olarak düzenlenmelidir. Engelli tuvaletinin kapısı kolay açılabilir, geniş, temiz açıklığı en az 85 cm olmalı, kapı dışarıya açılan veya sürme kapı olarak düzenlenmelidir. Kabin içinde tekerlekli sandalyenin manevra yapabileceği ve yardımcı kişinin hareket edebileceği alan olmalıdır. Tekerlekli sandalyeli bireyin rahat kullanacağı tuvalet kabini boyutları 220cmx220cm'dir, tuvalet kabini en az 150cmx150cm olabilir. Engellilerin ve yaşlıların kullanacağı bütün lavabolarda hassas, parmak kavrayışına gerek olmadan kolayca kontrol edilen, dirsekle bile kolayca açılan musluklar tercih edilmelidir. Yerden itibaren 97 cm yükseklikten başlayan duvara yapıştırılmış 40 cm x 100 cm boyutlarındaki bir ayna ve raf bulunması engelliler için işlevseldir.

Şekil 18. Parkta bulunan tuvaletler

Çocuk oyun alanı

Çocuk oyun alanlarında oyun grupları sağlam olmalı ve engelli çocukları ayırıcı nitelikte tasarlanmamalı, çocukların bir arada vakit geçirebilecekleri bir alan yaratarak normal çocukların engelli çocukları benimsemesi sağlanmalıdır. Böylece engelli çocukların toplumdan soyutlanmadan yaşlılarıyla oyun oynayabilecek bir alan yaratılmış olacaktır. Bosna Parkı çocuk oyun alanında değişken zemin kotları, renkli ve farklı formda duvarlar tasarlanmıştır

(Şekil 19). Bu çocuklara yaratıcı oyunlar oynama imkânı vermektedir. Alanda kullanılan çocuk oyun gruplarına baktığımızda farklı yetilere ve fiziksel özelliklere sahip çocukların aynı alanı kullanamayacağı bunun yanında engelli çocukların kullanabileceği bir oyun grubunun alanda mevcut olmadığı görülmektedir (Şekil 20). Bu alanda engelli çocukların oturabileceği koltuk tasarımıyla yapılabilecek bir tahterevalli farklı grup çocukların aynı oyun grubunu kullanmasını sağlar. Bunun yanında tekerlekli sandalye kullanan çocuklar için oyun gruplarında rahatlıkla kullanabilecekleri alanlar tasarlanması ve yine farklı fiziksel özelliklere sahip çocukların bir arada vakit geçirmelerini sağlayacak tasarımlar çocukların birbirleriyle sosyal etkileşim kurmasını sağlayacak ve farklı çocuk gruplarının paylaşımının artmasına sebep olacaktır.

Şekil 19. Bosna Parkı çocuk oyun alanı

Şekil 20. Bosna parkı çocuk oyun alanı

Spor alanı

Spor alanlarına kolaylıkla ulaşım sağlanmalı; takım, oyuncu ya da seyirci oturma alanları, giyinme soyunma odaları engel grupları düşünülerek tasarlanmalıdır. Parkta futbol sahasına ulaşım çok sayıda merdiven kullanılarak kot farklılıkları çözüme kavuşturulmuş ve alternatif bir çözüm sunulmuştur. Şekil 21'de görülen futbol sahasına engelli bireylerin bağımsız ulaşması oldukça zordur.

Şekil 21. Bosna parkı futbol sahası

Alanda iki adet fitness alanı ve koşu yolları bulunmaktadır. Fitness alanlarında spor ekipmanlarının alana yanlış monte edilmesi sonucu bağlantı elemanlarının açıkta kalması tüm insanlar için tehlike oluşturmaktadır (Şekil 22). Fitness alanları sadece sağlıklı bireyler için uygundur.

Şekil 22. Bosna parkı fitness alanı

Bitkisel peyzaj tasarımı

Bosna Parkı'nda bitkilendirme yakın bir zamanda yapıldığından genç bitkilerin yer aldığı görülmektedir. Yaya yollarında kullanılan geniş taçlı ağaçlar, yaya yollarını gölgeleyerek insanların rahat yürümesini sağlamaktadır. Yaya yollarında genel olarak meyvelerini dökmeyen ağaçlar kullanılmıştır. Yaya yolları ortasında çok sayıda ibrelili ve yapraklı bitkiler bulunmaktadır (Şekil 23). Bunlar insanların geçişlerini kısıtlayarak dikkatsizlik sonucu çarpmaların meydana gelmesine sebep olmaktadır. Oturma alanlarında güneşten, rüzgârdan, ısı, nem ve ışık yansımalarından koruyucu etkisi olan türlerin kullanılması gerekmektedir. Alanda oturma alanlarında yer yer büyük taç yapan çınar gibi bitkiler kullanılmışken bazı oturma alanları çevresinde bitkilendirme yapılmamıştır. Bitkilendirme yapılırken görme engelliler düşünülerek kokusuyla ve dokusuyla mekân tanımlayıcı ve yönlendirici bitkiler kullanılmalıdır. Bosna Parkı'nda böyle bir uygulama söz konusu değildir.

Şekil 23. Bosna Parkı yaya yolu

Bosna Parkının evrensel tasarım ilkeleri açısından analizi

Eşit Kullanım

- Alanda ve yakın çevresinde gerekli işaret ve levhalar, uygun zemin kaplamaları, sesli uyarıcıların olmaması ve girişlerdeki rampa eğimlerinin fazla olması farklı yetilere sahip insanların alana ulaşımını güçlendirmektedir.
- Tuvaletlerde tekerlekli sandalye kullanıcılarına uygun kabin bulunmaması bu grubun alanı kullanamamasına sebep olmaktadır.
- Çocuk oyun alanında engelli çocukları kapsayıcı oyun gruplarının bulunmaması farklı yetilere sahip çocukların aynı alanı kullanmasını engellemektedir.
- Bosna parkında farklı yeteneklere sahip insanların ulaşımında ve kullanılacak alanlarda sorunlarla karşılaşması bu alanın eşit kullanıma uygun olmadığını bir göstergesidir.

Kullanımda Esneklik

- Alanda kullanılan oturma elemanlarında tekerlekli sandalye kullanıcıları için kullanım kolaylığı sağlanmamıştır.
- Rampa ve su yüzeyi geçişlerinde korkuluk kullanılmayarak herkes için tam kullanım sağlanmamıştır.
- Alanda çeşitli kişisel tercihler ve yetenekler konusunda seçenekler olmadığı ve kullanımda esneklik ilkesini karşılamadığı görülmektedir.

Sadelik/yahınlık

- Alanda görme engellilerin yönlendirilmesini sağlayacak bitkisel tasarımın veya zemin kaplamalarının olmaması bağımsız olarak hareket etmelerini zorlaştırmaktadır.
- Alanda yönlendirme sağlayacak hiçbir işaret ve levhanın bulunmaması yön bulmakta karmaşıklığa sebep olmaktadır.
- Alanda kullanıcının yön bulamaması ve bağımsız hareket edememesi sebebiyle basit ve içgüdüsel kullanım ilkesine uygun değildir.

Algılanabilir Bilgi

- Alanda bilgilendirici işaret ve levhaların bulunmayışı, sesli uyarıcıların ve hissedilebilir yüzeylerin olmayışı farklı kullanıcılar için alanın algılanabilirliğini kısıtlamaktadır.
- Bitkisel tasarımın algılanabilir ortamlar yaratmaması görme engelliler için mekânın algılanmasını güçlendirmektedir.
- Parkın bitkisel ve yapısal peyzaj tasarımında kullanıcının farklı yetilerine bakılmaksızın gerekli bilgiyi kullanıcıya etkin olarak iletememesi algılanabilir ilkesine de uygun olmadığını göstermektedir.

Hatalara Tolerans

- Alan çevresinde ve içerisinde çeşitli sebeplerle hasar görmüş döşeme kaplamaları tüm kullanıcılar için tehlike arz etmektedir.
- Rampaların standart dışı yapılması ve korkuluklarının bulunmaması kazalara sebebiyet vermektedir.
- Yaya yollarının ortasında bulunan ağaçların geçişlerinde zorluk yaratmaktadır.
- Alana ulaşmada yaya yolunun ve uyarıcı sistemlerin bulunmaması gibi nedenler kazalara sebebiyet vermektedir.
- Kazaları önleyici tedbirlerin bulunmaması alanın hatalara karşı dayanım ilkesine uygunsuzluğunu göstermektedir.

Düşük Fiziksel Çaba

- Alana ulaşmaya çalışan yayaların mevcut geçiş bölgeleri bulunmadığından trafik içerisinden geçerken ekstra bir çaba harcadıkları görülmektedir.
- Donatı elemanları standart insanlar için her ne kadar kullanışlı olsa da diğer kullanıcılar için uygun tasarlanmamıştır. Buda kullanıcıların donatıları rahat ve etkin kullanamamasına sebep olmaktadır.
- Standartlara uygun olmayan rampalar kullanıcılar için yine bir ekstra çaba harcamalarına sebep olacaktır.
- Alan ulaşım ve mekân kullanımında düşük fiziksel çaba ilkesine uygunluk göstermemektedir.

Mekân ve Kullanım İçin Yer ve Boyut

- Alanda kullanılan bazı oturma elemanları, çöp kutuları ve çeşmeler standartlara uygun olduğundan tekerlekli sandalye kullanıcıları içinde boyutları uygunluk göstermektedir.
- Tuvaletlerde farklı kullanıcılar için bir tasarım gerçekleştirilmemiştir.
- Alan çeşitli kullanım olanakları sunulmadan ve farklı insan grupları dikkate alınmadan tasarlanmıştır.

SONUÇ

Kentsel tasarım uygulamalarında ulaşım güzergâhları, rekreasyon alanları, oyun alanları, dinlenme ve eğlenme alanları, iş ve spor alanları gibi ortak kullanım alanları farklı

insanlık halleri dikkate alınarak çalışma yapılmalıdır. Kentler tasarlanırken farklı engellere sahip insanların aynı mekânı kullanabileceği alanlar yaratılmalıdır. Engelli bireyler için farklı bölgeler oluşturularak insanlar ötekileştirilmemelidir. Kentlerde engelli bireylerin rahatça evden çıkıp ulaşmak istediği herhangi bir yere yardım almadan gidebilmesi gerekmektedir. Peyzaj erişilebilirliği çocuk, yaşlı, standart ya da engelli her grubun destek almadan kentlerde erişimi sağlayabileceği, ihtiyaçlarına cevap verecek konforlu ve güvenli mekânlar yaratılmasını amaçlamaktadır. Kentsel tasarım çalışmalarında yerel yönetimler, ilgili disiplin uzmanları ve sivil toplum örgütleri işbirliği yaparak bu konuda çözümler üretmeli, uygulamalarında kullanıcı görüşlerini değerlendirilerek doğru çözümlere ulaşılmalıdır. Doğru tasarlanmış kentsel mekânlar insanların yaşam kalitesini artırarak, insanların yaşamlarını kolaylaştırır ve dış mekânda karşılaşılan sorunları azaltır. Bu sayede başta engelliler olmak üzere hepimize daha yaşanılabilir bir dünya sunulabilir. Çünkü engellilik sadece bu sorunu yaşayan kişiyi değil, yakın çevresini de ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak etkiler. Ülkemizde bu gerçeğin öncelikli olarak görünür kılınması, ortaya çıkarılması, farkındalık yaratılarak sosyal hayata tam ve eşit katılımın sağlanabileceği uygulamalar geliştirilmelidir.

KAYNAKLAR

- [1] Anonim. 2011. Web Sitesi Dünya Engellilik Raporu Yönetici Özeti. Ankara <http://eyh.aile.gov.tr/data/5480490c369dc57170df34bd/Dunya%20Engellilik%20Raporu%20Yoneticisi%20Ozeti.pdf> (Erişim Tarihi: 25.07.2017)
- [2] TÜİK 2002. Türkiye Özürlüler Araştırması 2002, T Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve TC Başbakanlık İdaresi Başkanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü.
- [3] EYH 2011, T.C. Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı, Ankara.
- [4] World Health Organization. 1980. International classification of impairments, disabilities, and handicaps: a manual of classification relating to the consequences of disease, published in accordance with resolution WHA29.35 of the Twenty-ninth World Health Assembly, May 1976. s.28
- [5] ÖZİ 2005. II. Özürlüler Şurası Yerel Yönetimler ve Özürlüler, TC Başbakanlık Özürlüler İdaresi Dairesi Başkanlığı Yayınları, Nuru Matbaacılık, Ankara, 285s.
- [6] Dostoğlu, N., Şahin, E. ve Taneli, Y. 2009. Evrensel Tasarım: Tanımlar, Hedefler, İlkeler, Tasarıma Kapsayıcı Yaklaşım-Herkes için Tasarım. Mimarlık Dergisi, 347.
- [7] Hacıhasanoğlu, I. 2003. Evrensel Tasarım. Tasarım+ kuram dergisi, 2(3), 93-101
- [8] Connell, B.R. v.d. 1997. The Principles of Universal Design, N.C. State University, The Center for Universal Design.
- [9] Çukur, D., Delice, A. G. E. G. 2011. Erken Çocukluk Döneminde Görsel Algı Gelişimine Uygun 25 Mekân Tasarımı. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 24(24).
- [10] Anonymous 1997a, Web Sitesi: http://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_ud/principlestext.htm (Erişim tarihi: 21.12.2013).
- [11] Başkanlığı, T. B. Ö. İ. (2008). Herkes İçin Ulaşılabilirliğin İyileştirilmesi Örnek Uygulama Rehberi. Ankara: Anl Matbaacılık. s.35